
DE TOEKOMST MEE VORMGEVEN

Een toegankelijk geheugen van design en digitale cultuur voor een nieuwe generatie makers

---

Nico Thöne

netwerk
archieven
design en
digitale cultuur

Inleiding

Het Netwerk Archieven Design en Digitale Cultuur (hierna aangeduid als NADD) is het samenwerkingsverband gericht op Nederlands ontwerpergoed. NADD maakt de relatie tussen ontwerp en maatschappelijke vernieuwing zichtbaar en wil hiermee aantonen dat de archivering en ontwikkeling van design en digitale cultuur erfgoed van wezenlijk belang is voor de samenleving. Het NADD ambieert een toegankelijk geheugen van design en digitale cultuur te ontwikkelen en een dynamische plek voor kennisdeling te zijn. De missie van het netwerk is een verbindende en inspirerende rol te spelen bij maatschappelijke innovatie- en transitievraagstukken.

De toekomst mee vormgeven

NADD heeft als doel een op gebruik - en dus op gebruikers – gerichte benadering van het Nederlandse ontwerpergoed te bevorderen en wil betekenisvolle en vernieuwende methoden voor het omgaan met het collectief geheugen ontwikkelen. Het wil hiermee onder andere bijdragen aan de vorming van nieuwe generaties ontwerpers en makers. Hiervoor werd input gezocht vanuit het veld, van degenen die dicht op de studenten staan om tot concrete en realistische adviezen te komen. Er is geïnventariseerd hoe het netwerk op de korte termijn een bijdrage kan doen in deze ontwikkelingen en welke behoeften en wensen er mee moeten worden genomen voor de langere termijn.

Voor dit verkenningsonderzoek, geleid door Nico Thöne, is een werkgroep bestaande uit een zestal experts uit diverse lagen in het onderwijsveld opgericht. Brigitte Jansen, programmamanager van NADD, nam ook deel aan deze sessies. De werkgroep is in twee sessies samengekomen op basis waarvan de adviezen uit dit rapport geschreven zijn. Deze adviezen zijn ter klankbord aan een zevende externe expert voorgelegd.

Dit adviesrapport benoemt eerst kort de waarde van het gebruik van ontwerparchieven tijdens de opleiding om vervolgens een aantal adviezen verder uiteen te zetten. Als laatste worden in de conclusie de adviezen voor de korte en de lange termijn, per stakeholder op een rij gezet.

Werkgroep

Harold van Dartel - Curriculum Verantwoordelijke, Sint Lucas
Jeroen van den Eijnde - Lector Tactical Design, ArtEZ University of the Arts
Monique Eillebrecht - Coördinator Design, Maastricht Institute of Arts
Brigitte Jansen - Programmamanager NADD, Het Nieuwe Instituut
Christine Jetten – Beleidsmedewerker Media Art & Performance, Koning Willem I College
Niels Schrader - Hoofd Master Non Linear Narrative, Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten
Mariska van Zutven, - Coördinator Propedeuse Art, Communication & Design, Fontys Hogeschool voor de Kunsten

Klankbord

Gijs Assman, mentor Master Course Contextual Design, Design Academy Eindhoven & Tutor Materiality and Humanity, ArtEZ University of the Arts

Onderzoeker

Nico Thöne – Coördinator Interne en Externe Zaken, Sundaymorning@ekwc

Waarde van het gebruik van ontwerparchieven in de opleiding

In de werksessies benoemde de werkgroep verschillende gebieden waar het gebruik van archieven tijdens de opleiding waarde heeft voor de nieuwe generatie makers. En waar er een belangrijke bijdrage geleverd kan worden aan de ontwikkeling van de nieuwe generatie makers en het veld. Hieronder vindt u de verschillende besproken gebieden.

Standing on the shoulders of giants

De uitspraak van Isaac Newton uit 1675 "Als ik verder heb gezien, dan is dat door op de schouders van reuzen te gaan staan" wordt door Wikipedia vertaald als "Het inzicht gebruiken dat is opgedaan door vooraanstaande denkers om intellectuele vooruitgang te boeken". Een archief is zo'n reus waarbij op de schouders kan worden gestaan. Door voort te bouwen op wat er al is, kan verder gekeken worden, verder als voorheen. Bestaande kennis gebruiken is een belangrijk onderdeel van kennisvermeerdering en innovatie.

Bewustzijn

Historische positionering

Iedere maker heeft te maken met zijn huidige omgeving, hedendaagse tendensen en ontwikkelingen. Kennis van de geschiedenis van het vakgebied, historische ontwikkelingen en veranderde contexten, opgeslagen in archieven, zorgen voor het kunnen maken van beargumenteerde keuzes betreffende de eigen positionering ten overstaan van deze veranderingen. Elk individu heeft voor zijn ontwikkeling een geheugen nodig, waarin archieven aanleiding geven voor herinterpretatie en zelfondervraging.

Ontwerp- en materiaalbewustzijn

Elk object en elk materiaal heeft een ontstaansgeschiedenis en context, ingebed in de tijd. Opleidingen willen hun studenten ontwerpbewustzijn en materiaalbewustzijn bij brengen. Een ontwerparchief kan hierin ondersteunen, ze vormen de grondslag van deze kennis en dragen bij aan het besef onderdeel te zijn van een traditie, en door dit besef daar ook bewust mee te kunnen breken.

Onderscheid tussen de digitale en fysieke wereld

De deelnemers aan de werkgroep gaven aan dat het vergaren van kennis en het zoeken naar inspiratie door de student voornamelijk digitaal gebeurt. Digitale kennis ligt aan de oppervlakte, is snel naar boven te halen en altijd bereikbaar. De stap naar een analogoog onderzoek, onder andere in een archief, wordt weinig ondernomen. De werkgroep onderschrijft het belang van analogoog onderzoek en fysiek onderzoek naar objecten om het ontwerp- en materiaalbewustzijn bij studenten te vergroten. En ziet ontwerparchieven als een belangrijke verbinder tussen digitaal en analogoog.

Uit je bubbel

Onderzoek kan bevestigend uitgevoerd worden. Het is verleidelijk bewijzen vóór de stelling te zoeken en bewijzen tegen links te laten liggen. Doordat archieven een brede verankering in de geschiedenis hebben, teruggrijpen op verschillende perioden en contexten kan onderzoek in een archief de blik verbreden, de student verrassen, aanvullingen geven buiten de eigen discipline en de student zelfs de mening bij moeten laten stellen.

Een leven lang leren

Het doen van onderzoek is reeds een vast en belangrijk onderdeel van het denken werkproces van studenten. Niet alleen gedurende de studie, ook later in de beroepspraktijk. De basisvaardigheden voor een leven lang leren worden gelegd tijdens de studie.

Naast de relevantie van de inhoud van het collectieve geheugen ziet de werkgroep kansen de maker van de toekomst handvaten mee te geven door het gebruik van archieven in de opleiding, bijvoorbeeld onderzoekvaardigheden, bronnengebruik en mediawijsheid.

**n e t w e r k a r c h i e v e n
d e s i g n e n d i g i t a l e c u l t u u r**

Adviezen

Tijdens de twee sessies heeft de werkgroep enkele adviezen geformuleerd die aansluiten op de hiervoor benoemde waarden voor de opleidingen en studenten. Door NADD wordt reeds gewerkt aan een landelijke gezamenlijke ontsluiting en betere bereikbaarheid van de partnerarchieven. Met de werkgroep is gefocust op adviezen voor de lange termijn om hierin mee te nemen en op adviezen die reeds op korte termijn ontwikkeld kunnen worden, specifiek gericht op gebruik door de nieuwe generatie makers. De verschillende adviesterreinen zijn door verschillende stakeholders op te pakken. Zo liggen er aandachtsterreinen voor zowel NADD, als de partners als de opleidingen en docenten. Deze worden per terrein benoemd.

Kennismaken

Enquête

Dicht bij de doelgroep komen, kennismaken en weten voor wie het gedaan wordt zijn belangrijke eerste stappen. Het op korte termijn uitvoeren van een gedegen enquête onder een zo divers mogelijke groep studenten - zowel in opleidingsrichting, opleidingsniveau, als leerjaar - levert waardevolle informatie op om dicht bij de behoeften, wensen en belevingswereld van de doelgroep te komen. Het voorkomt dat er iets ontworpen wordt waar geen behoefte aan blijkt te zijn. Waarbij er door de werkgroep wel de kanttekening is geplaatst dat er bij het opstellen van de vragen rekening gehouden moet worden dat niet alle studenten de eigen behoeften kennen. Simpelweg door gebrek aan ervaring in het gebruik van ontwerparchieven.

Actief Betrekken

Aangeraden wordt om bij het uitwerken van oplossingen en producten dit in samenwerking met de studenten te doen. Dit levert niet alleen directe input uit de doelgroep op, maar voorkomt ook de ontwikkeling van producten die niet aansluiten bij de behoeften en wensen van de doelgroep. Enkele gedane suggesties zijn te vinden onder het kopje 'wijze van ontsluiten'

Toegangspoorten

Om de makers van de toekomst te bereiken zijn er een aantal belangrijke toegangspoorten onderscheiden, met elk eigen behoeften en wensen voor de korte en de lange termijn.

Docenten

Veel creatief onderwijs is vraag-gestuurd en individueel gericht; Wat heeft de student nodig voor zijn individuele proces? De docent treedt hierbij op als raadgever en adviseur; als gids. Het is de docent die de weg wijst richting de benodigde kennis of bron. Om dit te kunnen doen moeten de docenten de weg wel kennen. Veel docenten combineren de eigen praktijk met het lesgeven, zijn druk, hebben vaak een parttime dienstverband, en zijn niet altijd betrokken bij de ontwikkeling van het opleidingscurriculum. Het is dan ook belangrijk voor de docenten dat informatie behapbaar en op inzichtelijke wijze gedeeld wordt.

Het kunnen realiseren van continuïteit is een belangrijk aandachtspunt. Contact met individuele docenten houdt ook in, dat als de docent van de opleiding vertrekt, het contact ook verdwijnt. Dicht bij de docenten blijven staan door inzichtelijk gebruik, gerichte en gekaderde informatie en het actief contact blijven zoeken zijn van belang. Dit is een punt van aandacht want dit vraagt veel tijd en slagkracht.

Opleidingen

De deelnemers van de werkgroep onderschrijven het nut van het gebruik van ontwerparchieven als een vast onderdeel van het opleiding curriculum. Ze zouden graag zien dat opleidingen hun studenten meer stimuleren om fysiek op bezoek te gaan bij de ontwerparchieven. Doordat er bij de opleidingen nog onvoldoende kennis ligt over de inhoud van deze archieven, hoe deze te benaderen en de mogelijkheden is informatieverstrekking van belang. Naast de ambities van NADD voor de lange termijn is hier ook op korte termijn veel te bereiken. In het kopje 'Wijze van ontsluiten' worden hier enkele suggesties voor gedaan.

Ook vanuit het onderwijs is betrokkenheid nodig om een goede en passende integratie in het curriculum mogelijk te maken. Bijvoorbeeld door middel van werkgroepen kan het onderwijs mee blijven denken en input geven, zowel voor de korte als lange termijn.

NADD

Het Netwerk Archieven Design en Digitale Cultuur is een samenwerkingsverband gericht op Nederlands ontwerpergoed. NADD ambieert een toegankelijk geheugen van design en digitale cultuur te ontwikkelen en een dynamische plek voor kennisdeling te zijn. Door de kracht en kennis van erfgoedinstellingen, musea, onderwijs- en cultuurinstellingen, kennisinstituten, makers, ontwerpers, overheden en andere partners te bundelen, kunnen de verschillende archieven beter op de kaart worden gezet. Met dit onderzoek wil het de betekenis van de partnerarchieven voor de nieuwe generatie makers vergroten. Op korte termijn kan het NADD optreden als toegangspoort voor studenten en opleidingen, waar kennis te vergaren is over de mogelijkheden. Het kan tevens optreden als eerste contactpersoon, koppelaar en adviesorgaan. Op langere termijn werkt het netwerk aan het inzichtelijk maken van het ontwerpgeheugen, onder andere door het ontsluiten van maatschappelijke thema's binnen de archieven.

Partners

Onontbeerlijk is de betrokkenheid vanuit de partners, gezien zij het netwerk vormen. Zij zijn degenen die de archieven beheren en specialistische kennis hebben. Vanuit de werkgroep is aangegeven dat zowel studenten als docenten behoefte aan persoonlijk contact of een gevoel van bereikbaarheid hebben. Het onderwijs en studenten hebben behoefte aan het voelen dat het archief niet alleen een plek is waar dingen bewaard worden, maar wat levend is.

Wijze van ontsluiten

De wijze van het ontsluiten van het ontwerpgeheugen voor de nieuwe generatie makers, is een belangrijk en veelomvattend onderwerp waar veel over gesproken is en waarin de, nog uit te voeren, enquête aanvullingen zal bieden. Wanneer de wijze van ontsluiten aansluit bij de behoeften en wensen van de gebruiker, in dit geval de student, zal het NADD ook daadwerkelijk iets kunnen betekenen in de ontwikkeling van de nieuwe generatie makers. Onderstaande adviezen zijn zowel centraal als decentraal van belang; zowel voor NADD als voor de individuele partners.

Landkaart

Er is behoefte aan een helder overzicht van de partners en ontwerparchieven van het NADD. Niet alleen aan welk archief zich waar bevindt met welke informatie, maar ook hoe het archief te benaderen (digitaal, fysiek, op afspraak). Het op korte termijn realiseren van een "landkaart", die deze informatie op heldere en

aantrekkelijke wijze uiteenzet, digitaal of analoog, zou zowel voor de docenten als studenten een meerwaarde zijn. Het ontwikkelen van deze landkaart zou met de doelgroep, de studenten samen gedaan kunnen worden om zeker te weten bij de behoeften van deze doelgroep aan te sluiten.

Vertrekpunten

Thematisch

NADD werkt aan een op maatschappelijk gerichte thema's gestoelde ontsluiting binnen de ontwerparchieven. De werkgroep ziet hierin voordelen voor zowel de opleidingen, docenten als de studenten. Bijvoorbeeld in het ontwikkelen van de historische positionering en vaardigheden voor een leven lang leren, zoals benoemd in het Hoofdstuk Waarde van het gebruik van ontwerparchieven in de opleiding. Deze benadering sluit ook aan bij de ontwikkeling die de ontwerpdisciplines recent doormaken. Mocht er eerder nog sprake zijn van een zeker isolement van de ontwerpsector in het grensgebied van de beeldende kunst; inmiddels hebben zich inter- en multidisciplinaire werkwijzen ontwikkeld waarin onderzoeksvragen de maatschappelijke, technologische of morele dilemma's van vandaag betreffen. Het NADD ziet deze ontwikkelingen en richt zich op een op maatschappelijke thema's gestoelde ontsluiting.

De werkgroep benadrukt dat betrokkenheid van de partners bij de inhoud van de thematische aanpak belangrijk is. Een succesvolle samenwerking en uitwisseling heeft baat bij een oprechte interesse van de partners naar de resultaten van het onderzoek. Niet alleen kan de student leren van het archief, het archief kan ook leren van de student. Er kunnen verrassende nieuwe perspectieven worden aangebracht en onvoorziene nieuwe verbindingen worden gelegd.

Voor de opleiding is ook het voordeel dat er vanuit de ontwerparchieven crossovers met verschillende vakken te maken zijn, bijvoorbeeld geschiedenis, filosofie en de beeldende vakken. Ook kan er door de opleidingen een leerdoelenplan opgesteld en aan gekoppeld worden zoals onderzoekvaardigheden, bronnengebruik en mediawijsheid. Met de opleidingen kan er in een verdiepende werkgroep de behoeften en mogelijkheden hierin in kaart worden gebracht.

Vanuit het object

Een meerwaarde van een archief is dat het een maak- en ontwerpproces inzichtelijk kan maken. In archieven bevinden zich bijvoorbeeld de schetsen en materiaalproeven die tot een object hebben geleid. Het is dit ontstaansproces wat voor het onderwijs interessant is, bijvoorbeeld om het ontwerpbewustzijn en de historische positionering bij de student te ontwikkelen.

Een goede manier om de student in hier in mee te nemen is volgens de werkgroep om het object als vertrekpunt te nemen en van daaruit naar het ontstaansproces te kijken,

Informereren tot inspireren

Naast de functie van archieven om te informeren benoemt de werkgroep de belangrijke rol van het archief om te inspireren. De op maatschappelijk gerichte thema's gestoelde ontsluiting binnen de ontwerparchieven waar het NADD zich op richt sluit hier goed bij aan.

Voor de student is namelijk de waarde van de informatie belangrijker dan de bron; uit welk archief het exact komt. Door informatie op verhalende of thematische wijze aan te bieden wordt de nieuwsgierigheid gewekt om het archief in te duiken en

nieuwe dingen te ontdekken die van invloed zijn op de ontwikkeling van de student als maker. De werkgroep opperde het idee van een toevalfunctie zoals de muziekstreamingsdienst Spotify heeft, die de gebruiker op basis van eerder beluisterde muziek suggesties voor nieuwe muziek biedt. Maar ook het tegenovergestelde is van waarde; biedt de student een tegenstelling aan, biedt de student de optie om te kunnen verdwalen en verrast te worden.

Digitaal

Uit de gesprekken in de werksessies kwam naar voren dat studenten een onderzoek voornamelijk digitaal aanvangen. Dit maakt dat de eerste aanraking met ontwerparchieven en NADD veelal digitaal plaats vindt. Naast de digitale ontsluiting op de lange termijn waar NADD aan werkt, is aandacht voor digitale ontsluiting op korte termijn nodig om de studenten te bereiken. Uit de werksessies zijn op dit gebied een aantal adviezen gedestilleerd voor zowel de lange als korte termijn;

Multisensorisch

De digitale zoektocht start vaak met het invullen van een woord of een zin in een zoekmachine. Digitaal zoeken start zodoende vaak talig. Gepleit wordt voor een intuïtieve, multi-sensorische zoekmachine die het associatieve denk- en werkproces ondersteunt. Waarbij in beeld in plaats van in woord gezocht kan worden maar ook in bijvoorbeeld klank te zoeken of met kleuren of texturen. Bijkomend voordeel is dat ook de student die weinig kennis heeft hoe een archief te benaderen met de ontwerparchieven aan de slag kan.

Social media

Uit de werkgroep komt naar voren dat social media voor de nieuwe generatie makers een belangrijke toegangspoort zijn. Deze platformen zijn bekend, laagdrempelig en veelvuldig in gebruik. Communicatie via deze kanalen biedt op korte termijn een manier om op laagdrempelige wijze contact te leggen, interesse te wekken en te informeren. Er kan op verschillende niveaus gecommuniceerd worden, van diepgaande kennisdeling, een expert aan het woord laten tot online rondleidingen. Ook kan de content instructies bevatten, bijvoorbeeld hoe onderzoek te doen, of hoe een bepaald archief te benaderen. Het is nog Interessant om een verder onderzoek naar geschikte platfora uit te voeren zoals onder andere Skillshare en LinkedInLearning.

Events

Het organiseren van een divers aanbod van events voor studenten, zowel digitaal als fysiek biedt mogelijkheden om de doelgroepen te informeren, inspireren en enthousiasmeren. Vanuit de werkgroep ontstonden suggesties voor events in de vorm van een combinatie van maker en archief, expertmeetings, maatschappelijk thema's of onderwijs gerelateerde thema's.

Docenten geven aan dat er voor het bezoeken van events behoefte is aan concrete en gekaderde informatie waarbij aandacht wordt besteed aan hoe dit in het onderwijs past. Aan bijvoorbeeld een algemene "archievenmarkt" is geen behoefte, dit is te weinig concreet.

Vragenboom

Elk goed onderzoek begint met het opstellen van de juiste onderzoeksvragen. Echter kwam uit de werkgroep naar voren dat studenten hier nog ondersteuning in nodig hebben. Hier ligt nadrukkelijk een taak voor de voor de opleidingen. Het

opstellen van een vragenboom ondersteunt de student in het formuleren van de juiste vragen en het vinden van de weg in het archief. De vragenboom zou zowel digitaal, interactief als analoog kunnen zijn. Partners van NADD kunnen hierin ondersteunen door kennis te delen over het eigen archief en hoe deze te benaderen.

**n e t w e r k a r c h i e v e n
d e s i g n e n d i g i t a l e c u l t u u r**

Conclusie

Het is duidelijk dat het onderwijsveld grote voordelen ziet in het gebruik van archieven binnen het onderwijs. Ze zien voordelen voor zowel vakinhoudelijke kennis en de ontwikkeling van de vaardigheden van de student en zijn enthousiast dit samen met de partners van NADD verder te ontwikkelen.

De huidige aanpak van NADD sluit reeds bij de wensen en adviezen aan, bijvoorbeeld de op maatschappelijke thema's gestoelde ontsluiting. Wel is het belangrijk het onderwijsveld en de studenten er gedurende het hele proces actief bij te blijven betrekken. De meeste adviezen zijn op korte termijn aan te pakken, andere adviezen hebben een langere looptijd nodig. Ook liggen er per stakeholder andere taken, Hieronder vindt u een korte opsomming uitgesplitst in de korte en lange termijn en per stakeholder.

Korte termijn

NADD

- De eerste stap in het proces is het uitvoeren van een enquête onder de studenten, gecoördineerd door NADD. De werkgroep heeft aangeboden de enquête uit te zetten onder hun studenten
- Landkaart. De behoefte aan een op korte termijn toegankelijk overzicht van de beschikbare archieven is groot
- Functioneren als een van de toegangspoorten: in deze eerste fase optreden als bemiddelaar tussen de archieven en opleidingen. Later zal deze rol opnieuw bekeken kunnen worden
- Organisatie en faciliteren van events in samenwerking met de partners

Partners

- Een laagdrempelige digitale ontsluiting op korte termijn via de bekende sociale media waarbij inspireren de hoofdinsteek is
- Werken aan persoonlijk contact en een gevoel van bereikbaarheid
- Organisatie en faciliteren van events in samenwerking met de overige partners en NADD
- Opleidingen informeren over de benaderingswijzen van het archief, bijvoorbeeld bij de ontwikkeling van een vragenboom
- Inspelen op actuele thema's door een projectmatige of thematische aanpak

Opleidingen

- Uitzetten enquête binnen de opleiding
- Studenten ondersteunen in de ontwikkeling van onderzoek vaardigheden
- Studenten informeren over de beschikbare archieven en de mogelijkheden van het gebruik van archieven

Lange termijn

NADD

- Overkoepelende digitale ontsluiting, waarbij de adviezen uit de werkgroepen meegenomen worden

Partners

- Dicht bij de student blijven, door middel van samenwerkingen, projecten, events en passende laagdrempelige ontsluiting, bijvoorbeeld via social media

Opleidingen

- Meedenken en actieve betrokkenheid hoe het gebruik van archieven binnen de opleiding een vaste plek kan krijgen

netwerk archieven
design en digitale cultuur